

*Смолінчук Лариса Симонівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії оцінювання якості освіти
Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ)*

Постанова проблеми. Інтеграція нашої країни у світовий культурний і економічний простір, нові стратегічні лінії в розвитку економіки спонукають до комплексної модернізації системи освіти і виховання, створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації громадян України.

У зв'язку з цим освіта має орієнтуватися на те, щоб забезпечити необхідні умови для розвитку здібностей, озброїти молоду людину арсеналом знань, умінь і досвіду їх застосування, необхідних і достатніх для успішної соціальної адаптації у дорослому житті. Це означає, насамперед, готовність до жорстких умов конкуренції на ринку праці; здатність творчо освоювати інтелектуально складні професії; вміння долати стрес; швидко перебудовуватися і перенавчатися при зміні життєвої ситуації. Отже якість освіти передбачає досягнення учнями рівня освіченості, який би відповідав їх особистісному потенціалу та створював основу для самовдосконалення, самоосвіти, для формування життєвих компетентностей, що можуть забезпечити гідний рівень життя особистості в сучасному суспільстві.

Аналіз досліджень. Загальний аналіз сутності поняття, характеристику компетентностей в освітніх системах зарубіжних країн здійснили Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.І. Локшина, О.І. Ляшенко, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та ін [3, 4, 6]. В наукових дослідженнях, в державних документах і в педагогічній практиці обґрунтовано перехід до компетентнісної моделі навчання, метою якої є формування компетентної особистості. Більшість авторів зазначають, що для вирішення даної проблеми необхідний перегляд змісту навчання та виховання, пристосування системи навчання до сучасних умов, зміни в методах і формах навчання і, звичайно ж, запровадження нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу.

Мета статті. Проаналізувати особливості оцінювання освітніх результатів на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування освіти викликане необхідністю підвищення якості підготовки фахівців. На сучасному етапі якість освіти постає не як сума знань і умінь з навчальних предметів, а як інтегрований показник становлення особистості, що охоплює результати навчально-виховного процесу, життєвий і навчальний досвід учня, умови і характеристики навчання і виховання. Кінцевим продуктом навчання стають не знання самі по собі, а вміння ефективно їх використовувати в різних формах і проявах, тобто компетентності.

За останні роки в галузі освітнього законодавства було прийнято низку законів та урядових постанов, які стали основою для розроблення та впровадження компетентнісного підходу в освіті. Зокрема, у затвердженому 23 листопада 2011 р. Державною стандарти базової і повної загальної середньої освіти зазначається, що він ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів [1].

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

На думку авторів стандарту, особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних здібностей учнів, діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища, а компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей [1].

Перехід до компетентнісної освіти в зарубіжних країнах відбувся ще в 90-і роки 20-го століття та здійснювався шляхом ініційованих державою реформ, підкріплених відповідним фінансуванням і ґрунтовними дослідженнями [6, с. 10].

Вважається, що термін «компетентність» ввів в обіг Вайт для опису особливостей індивідуальності, які найтісніше пов'язані з хорошою роботою на основі отриманої підготовки і сформованою в процесі навчання високою мотивацією до її виконання. Вайт визначав компетентність як «ефективну взаємодію людини з довкіллям» і стверджував, що в доповнення до «досягнутої здатності» існує «компетентнісна мотивація».

Ґрунтуючись на такому трактуванні компетентності в США, говорячи про якість результатів навчання, підкреслюють чітку орієнтацію результатів освіти на здатність випускника до успішного використання на практиці цих результатів. Для оцінювання компетентностей розробляються компетентнісні тести (як альтернатива тестам когнітивного інтелекту), що дозволяють з високою прогностичною валідністю передбачати ефективність в роботі після закінчення навчання. На думку Мк. Клееланда, компетенції, на відміну від індивідуальності та інтелекту, є поведінковими характеристиками, і тому можуть бути сформовані шляхом навчання.

Для Великобританії в компетентнісному підході характерне прагнення до більшої цілісності і функціональності шляхом інтеграції в понятті компетентності знань, розуміння, цінностей і навичок. Інтеграційна модель компетентності випускника, включає п'ять груп взаємопов'язаних компетентностей, а саме: когнітивні (охоплюють знання, обов'язково підкріплені розумінням), функціональні (уміння і навички), особистісні (характеристики особистості), етичні (особисті і професійні цінності) і метакомпетенції. Головний акцент робиться на функціональні компетенції і на здатності демонструвати роботу, що відповідає стандартам. Визначення компетентності має такий вигляд: «здатність застосовувати знання, розуміння і навички у відповідності з стандартами, що вимагаються. Це значить: вирішення проблем і відповідність вимогам, що змінюються» [7].

Компетентнісний підхід у Франції, Німеччині і Австрії часто називають багатовимірним, оскільки він більш різносторонній. Так французьке визначення компетентності ґрунтується на трьох аспектах в основі яких лежать: знання, досвід, поведінкові характеристики. Німецька система освіти прийняла підхід «компетенції дії», що включає предметні (здатність на основі предметних знань і навичок виконувати задачі, вирішувати проблеми та оцінювати результати), особистісні (здатність розуміти, аналізувати і оцінювати можливості розвитку, обирати і реалізовувати життєві плани) і соціальні (створювати і підтримувати стосунки, взаємодіяти з іншими) компетенції. В Австрії підхід подібний до німецького, компетенції згруповані за трьома напрямками, а саме: когнітивні (знання, навички, здібності), соціальні (здатність і готовність співпрацювати і взаємодіяти з іншими) і особистісні (здатність і готовність до саморозвитку, до розвитку власних навичок, мотивації, ставлень) компетенції [7].

Погляди вітчизняних вчених, на нашу думку, близькі до цілісного (багатовимірного) підходу. Визначення системи понять, що пов'язані з компетентнісним підходом, подано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та «Енциклопедії освіти». Зокрема компетентність визначається, як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [1]. Компетенція на відміну від компетентності, є відчуженою від суб'єкта, заданою соціальною нормою

освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, яка необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Результатом набуття компетенцій є компетентність, яка є особистісною характеристикою [2]. Як зазначає Н. Бібік, компетенції охоплюють не лише когнітивні і операційно-технологічні складові, але й мотиваційні, етичні, поведінкові, що ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях [4].

Одним із наріжних каменів компетентнісного підходу стала нова системи оцінювання. Досягнення життєвих компетентностей поки що не виступає результатом навчання, як це задекларовано у критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів, і не закладено до системи оцінювання навчальних досягнень школярів (учитель, як і раніше, оцінює знання, уміння, навички або нечітко прописані навчальні досягнення). Це необхідно врахувати у розробці нової системи оцінювання якості освіти та за можливості адаптувати систему контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Важко не погодитись з російськими авторами, які зазначають, що «компетентності є багатоплановими і багатоструктурними характеристиками якості підготовки учнів, оцінка яких не може бути повною мірою стандартизована. Вони важко піддаються операціоналізації і стандартизованому вимірюванню».

Проблема в тому, що компетентність не можна трактувати як суму предметних знань і умінь. Це – набута в результаті навчання нова якість, що пов'язує знання і вміння з цілим спектром інтегральних характеристик якості підготовки, у тому числі і здатність застосовувати отримані знання і вміння на практиці [5, с.14]. Отже, компетентність – цілісна, ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю [4, с.4].

Зрозуміло, що запровадження компетентнісного підходу передбачає внесення змін, в систему оцінювання освітніх результатів учнів. Під освітніми результатами слід розуміти особистісні досягнення учня в процесі засвоєння змісту освіти, рівень його успішності та особистісного зростання.

Компетентний підхід передбачає визначення певних пріоритетів в оцінюванні учнів, а саме: перехід від оцінки окремих, ізольованих умінь до інтегрованої та міждисциплінарної оцінки; впровадження діяльнісних методів (у формі проєктів, ділових ігор); використання завдань з певним контекстом (зміст завдань має бути пов'язаний з реальними проблемами); впровадження систем, орієнтованих на індивідуальні норми (у кожної людини свій рівень компетентності); поєднання оцінки індивідуальних умінь з оцінкою умінь працювати в групі.

Проте, як зазначає Н. Бібік, першорядними для вчителя залишаються цілі, пов'язані з досягненням міцності, усвідомленості, узагальненості знань, забезпечення індивідуалізації темпу виконання завдань, пошук раціонального способу розв'язання, відпрацювання прийомів і способів застосування на практиці, апробація різних навчальних стратегій тощо. Важливого значення набуває проблема забезпечення об'єктивної інформації про навчальну активність учнів, їхні досягнення, необхідність корекції [4, с. 5].

Вже сьогодні в освітній практиці простежуються нові тенденції розвитку оціночної діяльності вчителя: підвищення значимості якісних оцінок; орієнтація на особистісні досягнення учнів; навчання учнів самооцінці результатів навчальної діяльності; відмова від формалізованої оцінки робіт творчого характеру. Все частіше почали говорити про необхідність розробки автентичного оцінювання, та використання портфоліо як форми автентичного оцінювання.

Зрозуміло, що компетентнісний підхід в освіті не дозволяє ототожнювати оцінку освітніх результатів з традиційною системою показників успішності, відстеження рівнів сформованості компетентностей вимагає розробки нових методик, зумовлює використання методів, форм, технологій оцінювання: захист проєктів, есе, опитування, анкетування, тестові завдання, контрольні роботи, екзамени, тощо. Вибір сучасних методик об'єктивного вимірювання навчальних досягнень учнів має проводитись з урахуванням попереднього досвіду та вимог зовнішнього тестування.

Висновки. Надзвичайно важливою постає проблема пошуку відповідних засобів для вимірювання набутих компетентностей. У діяльності школи виникає необхідність в удосконаленні традиційної системи оцінки якості підготовки фахівців. Від ефективності даної системи залежить рівень підготовки молодшої людини, успішність її діяльності. Тому всебічна теоретична розробка проблем контролю і створення ефективних технологій набувають особливої значущості. Використання окремих тестів не можливо об'єктивно оцінити весь спектр компетентностей. Тому слід розробляти складніші технології оцінювання. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути розробка багатомірних шкал, діагностувальних програм за допомогою яких будуть оцінюватись як зміст освіти та навчальні матеріали, так і навчальні досягнення.

На наш погляд, в даний час робота над створенням методик та інструментарію для об'єктивної оцінки рівня сформованості компетентностей є пріоритетною. Однак широкий спектр проблем, які необхідно буде вирішити в зв'язку з цим, потребують значного теоретичного опрацювання та експериментальної перевірки, а, отже, і значних часових витрат.

Резюме. У статті розглянуті різні визначення компетенцій та особливості їх використання в контексті навчання і розвитку в США, Великобританії, Франції та Німеччині. Показані погляди вітчизняних вчених на дану проблему. Здійснена спроба аналізу особливостей компетентнісного підходу в оцінюванні результатів навчання. **Ключові слова:** компетентність, компетенція, якість освіти, оцінювання компетентностей.

Резюме. В статье рассмотрены различные определения компетенций и особенности их использования в контексте обучения и развития в США, Великобритании, Франции и Германии. Показаны взгляды отечественных ученых на данную проблему. Сделана попытка анализа особенностей компетентностного подхода в оценивании результатов обучения. **Ключевые слова:** компетентность, компетенция, качество образования, оценивание компетентностей.

Summary. The paper considers various definitions of competencies and their peculiarities of usage in the context of learning and development in the United States, Britain, France, and Germany. The paper presents the view of the Ukrainian scholars on the issue. The paper analyses the features of the competence approach to assessing outcomes. **Keywords:** competency, the quality of education, competence assessment

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Ел. ресурс <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень, – Юрінком Інтер, 2008. – С. 408–410.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження / наук. ред. Бібік Н.М. – К., 2010. – 128 с.
5. Модернизация образовательных систем: от стратегии до реализации: Сборник научных трудов/ Науч.ред. В.Н.Ефимов, под общ. ред. Т.Г.Новиковой. – М.: АПК и ПРО, 2004. – 192 с.
6. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу (ч. 1). – К., Педагогічна думка, 2008. – 146 с.

7. Что такое компетенции? Ел. ресурс <http://www.hr-portal.ru/article/chto-takoe-kompetentsii>

Подано до редакції 23.05.2012